

Luontaislääkinnän hoidot koirien käytösongelmien ja pelkotilojen hoidossa

---

TUTKIMUS V. 2020

Eläinten Luontaislääkintäkoulu
WETER | OULU

Sisällysluettelo

ESIPUHE.....	3
TIIVISTELMÄ	4
TUTKIMUSMENETELMÄ.....	5
Koirien valinta tutkimukseen	5
Tutkimusmittari.....	6
TUTKIMUKSEEN OSALLISTUNEET KOIRAT	6
Koirien käytöksen ongelmia.....	7
HOITOMENETELMÄT.....	7
Tutkimuksessa käytetyt hoitomenetelmät	7
Homeopatia.....	8
Kasvilääkintä	10
Kukatipat	11
Ravintoneuvonta.....	12
Keholliset hoidot	15
Ohjaus ja neuvonta	17
TUTKIMUKSEN POHDINTA	19
Lähdeluettelo	20

ESIPUHE

Eläinten Luontaislääkintäkoulu Weterin eläinhomeopatian opiskelijoiden lopputyön aiheeksi valittiin koirien käytösongelmien hoito luontaishoitojen avulla. Tutkimusalue tuntui mielenkiintoiselta opiskelijoiden ja myös allekirjoittaneen mielestä. Työskennellessäni lähes 30 vuoden ajan eläinten ongelmien ja luontaishoidon parissa, olen huomannut eläinten käytösongelmien yleistyneen. On hyvä pyrkiä tasapainottamaan koirien mieltä ja käyttäytymistä ilman varsinaisia lääkkeitä. Näin toimittaessa voidaan vähentää niin eläimen 'myrkkynuormaa' eli 'toksikologista kertymää' kuin ympäristön saastumista.

Eläinhomeopatian opiskelijoilla oli hyvää luontaishoitoalan tuntemusta ja eläinten hoidon tietämystä, osalla on myös aikaisempaa koulutusta eläinten hoidon alalta. Osa tutkimuksen tekijöistä oli myös koirankasvattajia ja mukana koiraharrastusjärjestöissä. Tutkimuksen koordinoijana ja ohjaajana toimi allekirjoittanut. Tutkimusta aloitettaessa huomioimme esille voivan tulla asioita, jotka vaativat eläinlääkärin tai jonkin muun eläinten hoitoalan ammattilaisen asiantuntemusta, hoitoa tai lääkitystä. Konsultoivana eläinlääkärinä tutkimuksessa toimi Pirkko Lahtinen. Häneen ei kuitenkaan jouduttu ottamaan yhteyttä yhdenkään tutkimukseen osallistuneen koiran vuoksi.

Tutkimuksen suorittivat eläinhomeopatian opiskelijat Arja Kosonen, Jaana Laine, Johanna Mäntykenttä, Satu Piispanen ja Seija Sipola sekä eläinhomeopatian opettaja Marjut Nieminen.

Tutkimusryhmän puolesta

Marjut Nieminen

Eläinten Luontaislääkintäkoulu Weter

TIIVISTELMÄ

Tutkimukseen valittiin hoitomenetelmiksi homeopatia, kasvilääkintä, ravintoneuvonta, erilaiset hierontamenetelmät, refleksologia, muu tarpeellinen neuvonta ja ohjaus. Nämä hoitomenetelmät ovat turvallisia eivätkä aiheuta sivuvaikutuksia. Sivuvaikutuksella tarkoitetaan lääketieteessä lääkkeen tai muun hoidon muuta kuin tavoiteltua vaikutusta, ja se tarkoittaa usein käytännössä samaa kuin haittavaikutus (Wikipedia). Osa koirista sai vain homeopaattisia aineita ja refleksologista hoitoa. Suurin osa koirista sai monia edellä mainittuja hoidollisia menetelmiä ongelmansa hoidossa. Omistajien neuvonta koirien käyttäytymisen ohjauksessa oli myös tärkeä osa hoito-ohjelmaa.

Koirien häiritseväksi koettua käyttäytymistä ja pelkotiloja on hoidettu koululääketieteessä yleisesti samoilla lääkkeillä kuin ihmisenkin psyykkisiä ongelmia, esimerkiksi rauhoittavilla aineilla (diatsepam, barbituraatit). Esimerkiksi pahasti ilotulitusta pelkäävät koirat voivat saada rauhoittavaa lääkitystä eläinlääkäriltä (<https://yle.fi/uutiset/3-5694364>). Kemiallisilla lääkkeillä voi kuitenkin olla sivuvaikutuksia, jotka puolestaan aiheuttavat ongelmia. Viikoittain mielialalääkkeitä eläimille määräävä eläinlääkäri Tuulia Appleby toteaa Yle uutisten haastattelussa 30.11.2018, että lääkkeet voivat jopa pahentaa lemmikin oireita. Applebyn mukaan lääkkeiden käytössä on aina riskinsä, ja niissä on mahdollisia sivuvaikutuksia. Applebyn mukaan koskaan ei voi olla etukäteen varma sopiiko tietty lääke tietylle koiralle.

Koiran käyttäytymisen tutkimisen ja arvioinnin perustana on etologian tuntemus. Etologia on biologian tieteenhaara, joka tutkii eläinten luonnollista käyttäytymistä. Toinen eläinten käyttäytymisen tutkimista kuvaava käsite on behaviorismi, mutta tämä viittaa yleensä opittujen käyttäytymismallien tutkimiseen laboratorio-olosuhteissa (Wikipedia).

Koiran etologian mukainen päivittäinen hoito ja kohtelu, sopiva liikunta ja ruokinta ovat hyvinvoinnin peruspilareita. Nämä asiat ovat mukana kokonaisvaltaisessa luontaishoidossa. Kun päivittäisen elämän asiat ovat kunnossa, voi hoito tuottaa tulosta. Näitä edellä mainittuja asioita tarkasteltiin tutkimukseen osallistuvien koirien omistajien kanssa. Päivittäisen hoitoon ja elämään liittyi myös korjattavia asioita.

Tutkimukseen liittyvä hoitokäytäntö sisälsi koiran ja omistajan käyntejä ryhmän yhteisissä hoitotapaamisissa ja yksilöhoitoja eläinhomeopatiaopiskelijan luona. Yhteisissä hoitotapaamisissa kartoitettiin koirien alkutilanne, tehtiin hoitosuunnitelma ja loppuarvio. Tutkimuksen aikana koirien hoidon tuloksellisuutta arvoitiin asteikolla 1- 10. Haitta-asteen arvioinnin suoritti erikseen omistaja ja tutkimusryhmä.

Yhteenlaskettu haitta-asteen pisteytys omistajien mukaan oli alussa 76 ja lopussa 43.

Tutkimusryhmän arvio haitta-asteesta oli alussa 81 ja lopussa 30.

Alkutilanteen arvion ero ongelman haitta-asteen arvioinnissa saattoi johtua siitä, että omistaja oli tottunut koiransa ongelmakäyttäytymiseen koiran 'normaalina' käyttäytymisenä. Omistaja oli sopeuttanut omaa elämäänsä koiran mukaan esim. ei käynyt kävelyllä tai harrastuspaikoissa, joissa koiran käyttäytyminen muuttui hankalaksi. Tutkimuksen viimeisen arvion ero voi johtua hankaluudesta havaita muutoksia oman koiran käyttäytymisessä, koska omistaja näkee koiransa joka päivä. Tutkimusryhmän arvio koiran käyttäytymisestä perustui tutkimuksessa tehtyihin havaintoihin tapaamisissa, valokuviiin ja videoihin, joita otettiin koirista käyntien yhteydessä.

Tutkimuksen tuloksena näytti siltä, että melkein kaikki koirat olivat saaneet apua ongelmansa tässä tutkimuksessa käytetyistä hoitomenetelmistä. Vain yksi koirista oli sellainen, ettei se omistajan mukaan hyötynyt hoidoista. Joissakin tapauksissa saattoi omistajalla olla suuria toiveita koiran persoonallisuuden muuttumisesta hoitojen vaikutuksesta. Koirien persoonallisuuden piirteet (esim. eloisuus, sosiaalisuus ja aktiivisuus) liittyvät koiran rodunomaisiin ja yksilökohtaisiin ominaisuuksiin. On muistettava, että jokainen koira on yksilö, jolle on sallittava omia persoonallisia piirteitään, joita ei voi tai ole syytä yrittää muokata

omistajan mielihaluja vastaaviksi. Tutkimuksen aikana tuli esille myös omistajien erilaiset valmiudet muuttaa toimintatapojaan.

TUTKIMUSMENETELMÄ

Koirien luontaishoitotutkimus toteutettiin seurantatutkimuksena. Seurantatutkimus soveltuu erityisesti elämäntilanteiden siirtymien, elämäntyylien, urien, ratkaisujen ja esim. riskikäyttäytymisen tutkimukseen.

Tutkimus on monimenetelmäinen hanke: toistetut yksilöhaastattelut, ryhmähaastattelut, yksilöidyt hoitokäynnit ja koiran voinnin ja käyttäytymisen kirjaaminen. Tutkimus antaa kuvan koirien käytösongelmista ja ihmisen ja koiran yhteiselämästä. Tutkimuksen aikana voidaan havaita muutoksia koiran ja koiran omistajan suhteessa.

Koirien valinta tutkimukseen

Tutkimukseen haettiin koiria ilmoituksilla Facebook -sivustoilla eri koiraryhmissä huhti-toukokuussa 2020. Alla ilmoitus.

Ilmoitus

Kiinnostaako sinua koirasi hyvinvointi? Haluatko osallistua tutkimukseen, jossa koirien ylivilkkautta, arkuutta, eroahdistusta, masennusta tai muita epämääräisiä ongelmia hoidetaan luontaishoidoilla?

Tutkimusohjelmaan sisältyy hoitoina tutkimukseen osallistuvan koiran tarpeen mukaan.

- hieronta ja refleksologinen hoitokäsittely
- ravintoneuvonta
- homeopatia
- yrtilääkintä
- muu tarpeellinen neuvonta

Tutkimukseen osallistuvien koirien omistajilta edellytetään sitoutumista tutkimusohjelmaan noin kolmen kuukauden ajan. Tutkimus sisältää alkutarkastuksen, hoitosuunnitelman tekemisen ja kontaktikäyntejä 3-5 kertaa tutkimusjakson aikana.

Tutkimusmittari

Jokaisessa tapaamisessa arvioitiin koiran käytösongelman haitta-aste. Myös koiran omistaja teki arvion samalla asteikolla.

– ongelma, johon halutaan hoitoa ja sen vaikeusaste omistajan arvioimana 1-10
(1= ei haittaa, 10= erittäin paha haitta):

1__2__3__4__5__6__7__8__9__10

Tutkimuksen lopussa kerättiin tiedot tutkimukseen liittyvistä toimista alla olevan taulukon mukaisesti.

KOIRIEN LUONTAISHOITOTUTKIMUS 6/2020 – 12/2020 TILASTO KOIRASTA

Koiran nimi:

Omistajan nimi:

pv	oire tai oireet	omistajan haitta-arvio 1 - 10	hieronta ja/tai ERF	homeopatia	yrttilääkintä	ruokinta ravinto neuvonta	muu ohjaus	opiskelijan haitta - arvio 1-10	kommentit
----	-----------------	----------------------------------	---------------------	------------	---------------	---------------------------	------------	------------------------------------	-----------

TUTKIMUKSEEN OSALLISTUNEET KOIRAT

Ilmoittautuneita oli kaikkiaan 16, josta valittiin tutkimukseen 11 koiraa.

Tutkimus aloitettiin 26.6.2020. Viimeinen yhteinen tapaaminen oli 29.11.2020.

Tutkimuksen aikana yksi tutkimukseen osallistujista lopetti, koska sovittujen yhteisten kontrollikäyntien ajankohdat eivät sopineet koiran omistajalle.

Tutkimukseen osallistuneiden koirien rodut, sukupuoli (n=narttu, u= uros) ja lukumäärä:

berninpaimenkoira n 1

brasilianterrieri n 1

collie n 2

dalmatiankoira n 1

keskikokoinen villakoira n 1

kultainen noutaja u 1

monirotuinen n 2

walesinspringerspanieli u 1

Koirista narttuja oli 8, joista nuorin 1v 6kk ja vanhin 8v 6kk. Nartuista kaksi oli steriloitu. Uroskoiria oli kaksi, molemmat nelivuotiaita. Toinen uroksista oli kastroidu.

Tutkimuksen ohjaaja nimesi kullekin tutkimukseen osallistuvalla koiralla oman hoitajan eläinhomeopatian opiskelijoista. Tutkimukseen valittujen koirien omistajille lähetettiin esitietolomakkeet, jotka he palauttivat tutkimuksen koordinaattorille ja nimetylle hoitajalleen.

Koirien käytöksen ongelmia

Omistajien kuvailemat ongelmat:

- Alusta-arkuus (paljaat lattiat, portaikot)
- Pelkotilat ja paniikki (mm. siltojen ylitys, pyöräilijät, äänet, vieraat ihmiset ja koirat)
- Paukkuarkuus (ukkonen, laukaus)
- Kipu (huonot lonkat, leikkauksen jälkihoito, ärtynyt mahalaukku, närästys)
- Eroahdistus
- Ajoittaiset hiivaongelmat, ihon kutina
- Hermostunut ja jännittynyt käytös (mm. panttaa pissaa)
- Ulostaiden syönti
- Kiimahäiriöt (kiimaa ei tule, valeraskaudet, yliseksuaalinen käytös, aggressio)
- Yli-innokas kohtaaja, ylivilkkaus, ylireagointi, kontrollin puute, keskittymisvaikeus
- Voimakas vahtimisvietti
- Äkilliset mielialan vaihtelut, aggressiivinen käytös

Tutkimukseen osallistuneiden koirien ongelmat vaihtelivat, samoin omistajien taito kuvailla koiran käyttäytymiseen liittyviä ongelmia. Muutamat omistajista olivat lisäksi huomanneet, että ongelmat olivat koiralla ja omistajalla yhteisiä.

HOITOMENETELMÄT

Ryhmän yhteisillä hoitotapaamisilla oli läsnä kerrallaan aina yksi koira, jonka ongelma määriteltiin omistajan antamien esitietojen, omistajan haastattelun ja koiran käyttäytymisen ja olemuksen mukaan hoitotilanteessa. Hoitokäynnillä opiskelijat palpoivat koiran ja tekivät hieronta- ja refleksologisen hoidon silloin, kun se oli mahdollista.

Hoitokäynnillä koiran käyttäytymistä tarkkailtiin, koira videoidtiin ja siitä otettiin valokuvia. Koiralle tehtiin hoitosuunnitelma yhteistyössä omistajan kanssa.

Tutkimuksessa käytetyt hoitomenetelmät

Homeopatia

Kasvilääkintä

Ravintoneuvonta

Erf=eläinrefleksologia

NM=nivelten mobilisointi

KS=kraniosakraalikäsittely

hier=hieronta

Homeopaattista hoitoa saivat kaikki tutkimukseen osallistuneet 10 koira.

Kasvilääkintä:

- Kauranversouutetta 8 koiralle
- Ratamouutetta ulkoisesti 3 koiralle
- Voikukanlehteä kuivattuna 1 koiralle
- Siankärsämöä tuoreena 1 koiralle
- Laventeli eteerisenä öljynä 1 koiralle
- Bachin kukkautesekeitusta (Mimulus, Crab Apple, Larch) 1 koiralle, Rescue Remedyä 1 koiralle
- Eteeristä öljyseosta (punkkisuihke) 1 koiralle

Hierontaa sai 8 koira

Erikoishierontamenetelmät:

- Erf hoitoa 10 koira
- KS 7 koira
- NM 9 koira

Homeopatia

Saksalainen lääkäri, kemisti ja tutkija Samuel Hahnemann (1755-1843) loi homeopaattisen lääkintämenetelmän. Hahnemann oli ensimmäinen, joka kehitti jo Hippokrateen ajalta tunnetun samankaltaisuuden lain pohjalta järjestelmällisen, kokemusperäisen ja käytännöllisen parannusmenetelmän.

Homeopatia perustuu samankaltaisuuden lakiin - se mikä aiheuttaa, se myös parantaa. Suomalaisille tuttu sanonta taudista on 'Niin se tauti lähtee ku on tullukki'.

Homeopatia on levinnyt lähes kaikkialle maailmaan. Se on erityisen suosittu Intiassa. Sitä harjoitetaan laajasti myös mm. Keski- ja Etelä-Euroopan maissa, Etelä- ja Pohjois-Amerikassa, Australiassa ja Etelä-Afrikassa (<https://www.homeopaatti.com/homeopatia/homeopatia-eri-maissa>).

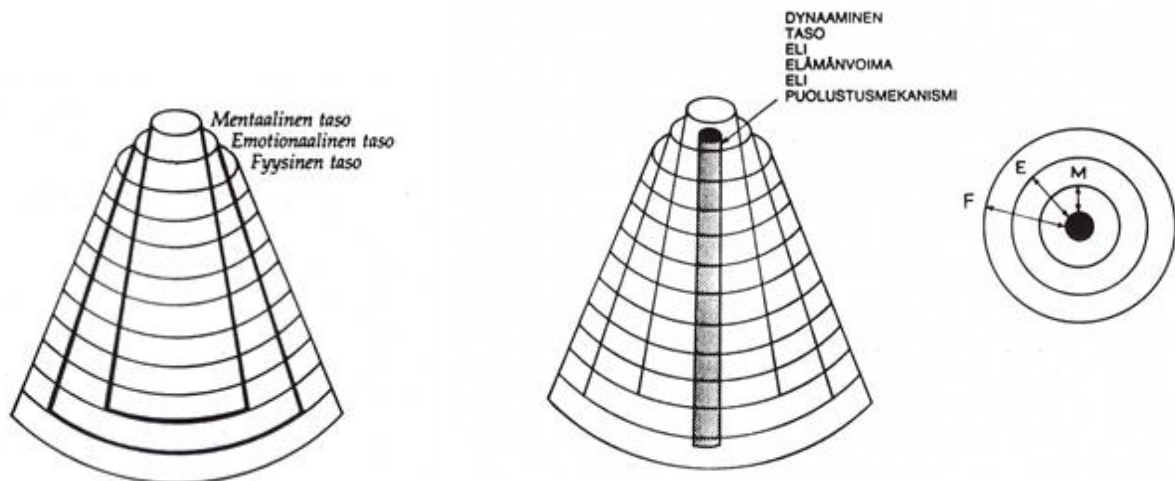
Homeopaattisessa hoidossa käytetään suun kautta nautittavia homeopaattisia aineita tabletteina, pillereinä tai liuoksina. Homeopaattiset aineet on valmistettu potensointimenetelmällä. Potensoinnilla tarkoitetaan aineen laimentamista, jolloin sen mahdollinen myrkyllinen vaikutus poistuu ja aineen vaikutus kasvaa aineeseen johdetun liike-energian (ravistelu) vuoksi. Homeopaattiset aineet on valmistettu eläin-, kasvi- tai kivikunnasta peräisin olevasta aineesta potensioimalla. Homeopaattisia aineita valmistetaan lääketehaissa ja aptekeissa.

Homeopaattinen aine toimii energettisellä tasolla vaikuttaen yksilön omien säätelyjärjestelmien kautta fyysisellä, emotionaalaisella ja mentaalaisella tasolla. Vaikutus riippuu homeopaattisen aineen potenssista ja hoidettavan elinvoimaisuudesta eli dynamiksesta.

George Vithoulkas on kuvannut homeopaattisen aineen vaikutustasoja ja yksilön dynamista alla olevassa kuvassa (Vithoulkas George: Homeopatian perusteet, WSOY 1991)

Häiriön tai sairauden syvyystaso G. Vithoulkasin mukaan

Mentaalinen taso	Emotionaalinen taso	Fyysinen taso
Täydellinen sekavuustila	Itsetuhoinen	Hermojärjestelmä (aivot)
Paranoidisuus	Apatia	Verenkiertojärjestelmä (sydän)
Harha - aistimukset	Raskasmielisyyys	Sisäeritysjärjestelmä (aivolisäke)
Hitaus	Ahdistus	Ruuansulatusjärjestelmä (maksat)
Tylsämielisyyys	Pelot	Hengitystiet (keuhkot)
Keskittymiskyvyn puute	Tuskaisuus	Virtsaneritysjärjestelmä (munuaiset)
Unohtelevaisuus	Ärtyneisyys	Sukupuolielimet (kivekset/munasarjat)
Hajamielisyyys	Tyytymättömyys	Luusto (selkänikamat)
		Lihaksisto
		Iho

Homeopaattinen aine toimii yleensä eläimissä hyvin. Akuuteissa ongelmatapauksissa homeopatia on nopea ja hyvä apu. Kroonisissa, eli pitkittyneissä tapauksissa, hoito on pitkäjänteistä, sillä elimistö tarvitsee aikaa parantuakseen. Eläinlääkärin diagnooseista ja tutkimuksista on paljon apua myös homeopaattisen hoidon toteuttamisessa. Homeopatiaa voidaan käyttää niin lemmikkien kuin hyötyeläinten hoidossa tuloksellisesti. Homeopaattisten aineiden käyttäminen esim. karjan hoidossa ei aiheuta teurasvaroikoja. Homeopaattiset aineet eivät lisää elimistön eivätkä maaperän 'myrkkynuormaa'. Tämä on myös tärkeä peruste käyttää homeopaattisia aineita.

Homeopaattisen aineen annostelu on helppoa. Eläin ottaa yleensä mielellään homeopaattisen aineen suuhun. Suun limakalvoilta homeopaattisen aineen vaikutus alkaa nopeasti, koska suussa on paljon aivohermopäätteitä. Homeopaattinen aine pääsee suun limakalvoille helposti ja vaikuttaa tehokkaasti, kun sitä ei anneta eläimelle ruokinnan yhteydessä vaan noin 15 minuuttia erillään ruokailusta. Homeopaattisen aineen annostelun tiheys ja potenssi (vahvuus) riippuu eläimen ongelman laadusta, elinvoimaisuudesta ja elinolosuhteista. Akuuteissa tilanteissa annostelu voi olla tiheää, jopa 10

minuutin välein. Kroonisissa tapauksissa harvemmin esim. kerran viikossa. Eläinhomeopaatti harkitsee ja suosittelee annostelun tapauskohtaisesti.

Homeopaattisen aineen vaikutusten seuranta kotona jää omistajan huolehdittavaksi. Muutokset eläimen voinnissa ja käyttäytymisessä on eläimen omistajan/hoitajan hyvä merkitä ylös esim. kalenteriin. Siihen on myös helppo merkitä/kirjata erilaiset eläimestä tekemänsä huomiot. Nämä havainnot ovat tärkeitä homeopaattisen hoidon seurannassa ja suuntaamisessa. Yleensä omistaja kertoo eläimen voinnista noin viikon kuluttua homeopaattisen aineen antamisen jälkeen, jos on kyseessä pitkittyneen ongelman hoito. Jos kyseessä on akuutti ongelma, yhteydenotto eläinhomeopaattiin voi tapahtua saman vuorokauden aikana jopa useita kertoja.

Seurantakäynnit ovat osa hoitoprosessia. Ne tapahtuvat yleensä 3-5 viikon välein. Käyntien yhteydessä tarkastetaan hoitosuunnitelma ja eläinhomeopaatti antaa jatkohoito-ohjeita.

Eläinhomeopaatti voi antaa suosituksia, jos hoidettavan eläimen tila vaatii eläinlääkäriin, eläinhierojan, eläinrefleksologin, eläinfysioterapeutin tai muun eläinten hoitoalan erityisosaajan hoitoa tai tutkimuksia. Tutkimukseen osallistuneiden koirien terveydentilassa ei havaittu eläinlääkäriin konsultaation tarvetta. Useimmat olivat jo käyneet eläinlääkäriin tutkimuksissa aikaisemmin.

Tutkimuksessa käytettiin seuraavia homeopaattisia aineita sekä solumineraaleja, suluissa oleva numero ilmaisee, kuinka monelle koiralle kyseistä ainetta annettiin:

Aconitum napellus (7), Arnica montana (6), Belladonna (1), Calcium carbonicum (2), Gelsemium (1), Ignatia (6), Lycopodium (2), Nux vomica (6), Phosphorus (2), Pulsatilla (1), Rhus tox (1), Silicea (1), Stramonium (1), Sulfur (3), Thuja (10)

Solumineraalit SM1 Calcium fluoricum (1), SM2 Calcium phosphoricum (1) ja SM11 Silicea (2).

Homeopaattisista aineista Thujaa saivat kaikki 10 koiraa. Thuja on Hahnemannin mukaan tärkein rokotusten haittavaikutusten hoidossa käytettävä aine. Thujan hyvä tasapainottava vaikutus näkyi melkein jokaisessa koirassa; muutamien koirien kohdalla käyttäytyminen muuttui heti aineen antamisen jälkeen. Aconitumin antamisesta hyötyi myös moni koira. Toiset tarvitsivat useampia eri aineita.

Hermoston ja maksan puhdistamiseen käytettiin Nux vomicaa, Lycopodiumia ja Sulfuria. Joillakin koirilla käytösongelma liittyi varhaiseen vieroitukseen tai kodin vaihtumiseen. Silloin koira sai Ignatiaa, Pulsatillaa ja/ tai Calcium carbonicumia.

Voimakkaiden pelkotilojen hoidossa käytettiin Belladonnaa, Gelsemiumia, Phosphorusta sekä Stramoniumia. Joillakin koirilla oli myös fyysisiä ongelmia, joiden hoidossa käytettiin Arnicaa, Rhus toxicodendronia ja Siliceaa.

Kasvilääkintä

Käsitteenä kasvilääkintä on laaja. Se ulottuu terveellisestä ravinnosta rohtokasveilla hoitamiseen. Kansanlääkinnässä on käytetty enimmäkseen mietoja rohtokasveja, mutta myös voimakkaita ja myrkyllisiä kasveja esim. karpässientä ja näsiä. Lääketieteen ja farmakologian kehitys perustuu kasveihin. Kasvien terapeuttisia vaikutuksia voidaan käyttää ennen kaikkea sairauksien ennaltaehkäisyssä ja terveyden edistämässä, mutta myös sairauksien hoidossa lääkityksen tukena tai omana hoitonaan.

'luonnon kotiapteekki'

piharatamo

Vanhin yrtilääkinnän oppikirja on kirjoitettu 1000 eKr. Antiikin Kreikassa. Dioscorides kirjoitti 300 eKr. yrtilääkinnän oppikirjan, jota käytettiin kreikan ja latinankielisenä 1500-luvulle saakka lääkäreiden opetuksessa.

Suomessa luostarit ja pappilat olivat tärkeitä yrtilietouden ja yrtilien käytön edistäjiä. Kansanrunouden kerääjä ja kielentutkija Elias Lönnrot, joka oli myös lääkäri, keräsi tietoja suomalaisesta kansanlääkinnästä 1800-luvulla. Monissa Lönnrotin keräämissä lääkintäohjeissa mainittiin lääkekasveja käytettävän sekä ihmisten että eläinten vaivojen hoidossa. Lönnrot kirjoitti useita kirjoja, joista 'Suomalaisen talonpojan kotilääkäri' julkaistiin vuonna 1839.

Toivo Rautavaara toimi tärkeänä kansanlääkinnän puolestapuhujana 1940 – 1980 - luvuilla. Hänen kirjoittamansa kirja 'Miten luonto parantaa' on monelle luontaislääkinnästä kiinnostuneelle tuttu. Suomalaiset ovat perimätiedon mukaan osanneet hyödyntää monia kasveja, kuten siankärsämöä, piharatamo, koivua ja mäntyä vaivojen hoidossa.

Nykyajan tunnettuja suomalaisia kasvilääkinnän puolestapuhujia ja kirjojen kirjoittajia ovat mm. Virpi Raipala-Cormier ja professori Sinikka Piippo.

Tutkimukseen osallistuneiden koirien hoidossa käytettiin kasveja seuraavasti:

- Kauranversouutetta 8 koiralle
- Ratamouutetta ulkoisesti 3 koiralle
- Voikukanlehteä kuivattuna 1 koiralle
- Siankärsämöä tuoreena 1 koiralle
- Laventeli eteerisenä öljynä 1 koiralle
- Eteeristä öljyseosta (punkkisuihke) 1 koiralle

Kukkatipat

Kukkaterapian tavoitteena on mielen puhdistuminen ja sopusoinnun palauttaminen sekä sitä kautta persoonallisuuden tasapainottaminen, toteaa Mechthild Scheffer teoksessaan Bach kukkaterapia- Teoria ja käytäntö. Menetelmän kehitti brittiläinen bakteriologi ja homeopaatti Edward Bach 1900-luvun alkupuolella.

Bachin käsitys terveydestä ja sairaudesta perustuu yksilön rajojen taakse tunkeutuvaan universaaliin ihmiskuvaan. Sairaus ei Bachin mukaan perustu fyysisiin oireisiin vaan kielteisiin tunteisiin ja sielun

häiriötiloihin. Bachin menetelmällä valmistetut kukkauutteet vaikuttavat ihmiseen suoraan parantavasti ja tasapainottavasti, eikä yliannostuksen, sivuvaikutusten ja yhteensopimattomuuden vaaraa ole olemassa. Kukkauutteiden käyttö on vaaratonta, eikä niiden käyttäminen edellytä lääketieteellistä tai psykologista koulutusta, vaan tarkkaa havaintokykyä, selkeää ajattelua sekä herkkyyttä ja empatiakykyä (Scheffer 1986, ss. 12-13).

Bachin kukkauutteita on 38 kappaletta. Niiden avulla voidaan auttaa selviytymään esimerkiksi tilanteista, jolloin joudutaan kielteisten tunteiden, kuten mustasukkaisuuden, pelon tai epävarmuuden tilaan. Eläimet reagoivat Schefferin mukaan kukkauutteisiin ihmisiä nopeammin, jolloin niiden hoito voi kestää vain pari kolme päivää. ”Äidin ja lapsen tapaan ”koira ja isäntäkin” tarvitsevat usein samoja uutteita.” (Scheffer, 1986 s. 233).

Kukkauutteita sai kaksi koira: Bachin kukkauutesekoitusta (Mimulus, Crab Apple, Larch) 1 koira, Rescue Remedyä 1 koira.

Ravintoneuvonta

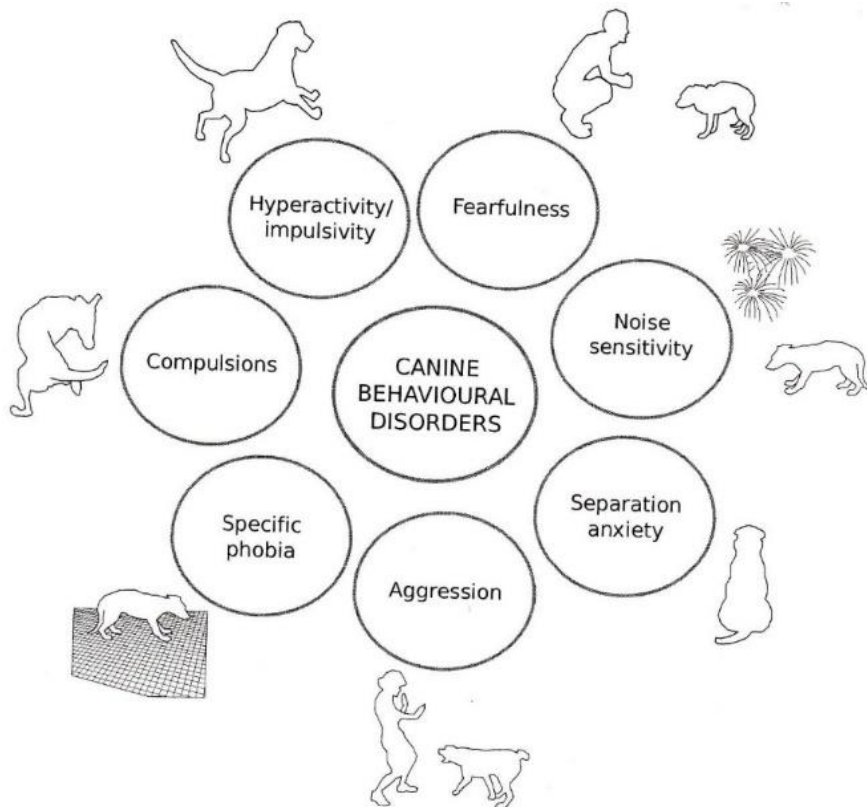
Ravintoneuvontaa saivat kaikki 10 koiran omistajaa.

Luontaisessa terveyttä kaikin puolin edistävässä hoidossa on tärkeää, että koiran elimistö saa oikeanlaisia bakteereja ja lajityypillistä ruokaa. Bakteerien suuri merkitys suoliston ja aivojen toiminnalle on todettu eri tutkimuksissa (Paasikangas Anne 2013: Pennun ruokinnan ja elinympäristön vaikutus atopian kehittymiseen koiralla ja J. Puurunen: Helsingin yliopisto, 2018: Metabolomic characterization of canine behavioral disorders; fearfulness and hyperactivity /impulsivity). Enteerinen hermosto on autonomisen hermoston osa, joka toimii itsenäisesti ja ohjaa ruoansulatuskanavan toimintaa.

Käytösongelmat ovat suurin koirien hyvinvointiongelmia (J. Puurunen s.16/ Helsingin yliopisto, 2018: Metabolomic characterization of canine behavioral disorders; fearfulness and hyperactivity /impulsivity)

Alla olevassa kuvassa on kuvattu erilaisia koirien käytösongelmia.

Kuva 1. Koiran käytösongelmat. Koirien käytösongelmia kuten pelokkuus, ääniarkuus, eroahdistus, aggressio, erityiset pelot, pakkotoiminnot, yliaktiivisuus/impulsiivisuus muodostavat pääosan koirapopulaation hyvinvointiongelmista.

Figure 1. Canine behavioural disorders. Behavioural disorders, including fearfulness, noise sensitivity, separation anxiety, aggression, specific phobia, compulsions and hyperactivity/impulsivity, comprise a major welfare issue in the dog population (s.16)

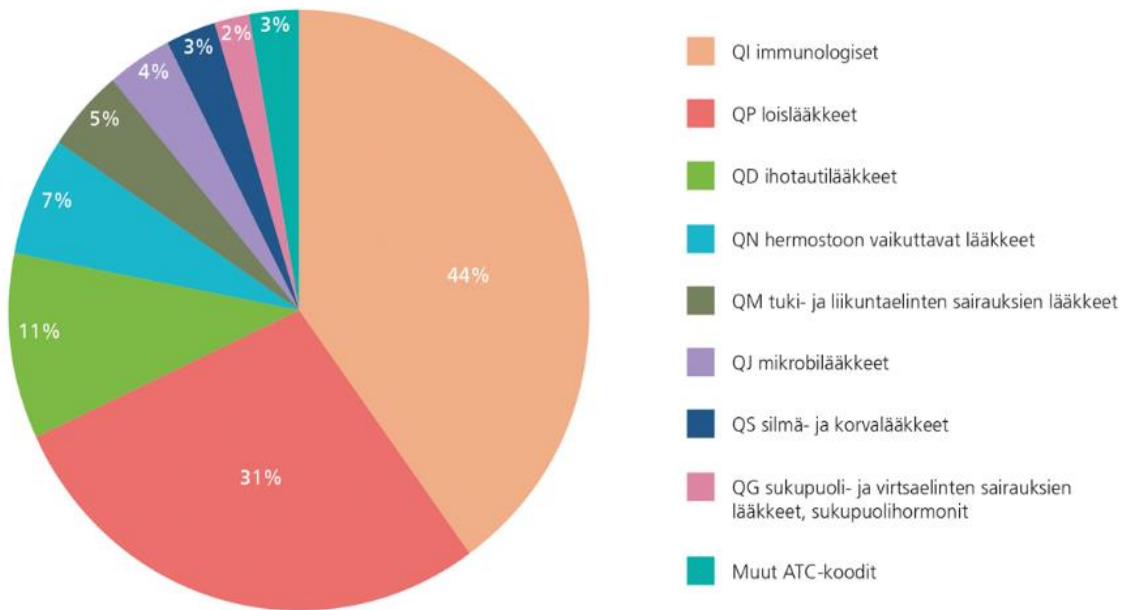
Tutkimukseen osallistuneiden koirien omistajia ohjattiin antamaan myös luonnonmukaisia ravinteita koiran ravitsemustilan tasapainottamiseksi. Yllättävän moni koiran omistaja oli sitä mieltä, että luonnonmukainen ruokinta on hankalaa. Ilmeni, että he olivat epävarmoja, saako koira kaikki tarvitsemansa vitamiinit ja hivenaineet, ja onko turvallista antaa koiralle raakaa eläinperäistä ravintoa.

Ruokinnasta ja elimistölle vieraiden aineiden vaikutuksista

Luontaishoidossa otetaan huomioon koiran koko historia syntymästä (tai jopa hedelmöitymisestä) hoitohetkeen asti niin terveyden kuin ympäristötekijöiden osalta. Osa ongelmista voi johtua geeniperimästä ja osa puolestaan ympäristön aiheuttamista tekijöistä, kuten ympäristömyrkyt, sopimaton ruoka, ruoan lisäaineet, laumahierarkia, pentuajan tapahtumat, rauhaton tai rodulle sopimaton asuinympäristö, peruskoulutuksen tai lajityypillisen tekemisen puuttuminen. Myös lääkeaineet sekä esim. rokotteet ja loisten häätöön tarkoitettut aineet voivat elimistöön joutuessaan aiheuttaa ongelmia.

(STM:n hallinnon alan avoin julkaisuarkisto: Eläinlääkkeiden haittavaikutukset 2018, Jenni Westerback, Jonna Kumpulainen, Martti Nevalainen / Kirjoitettu 20.3.2019 / Julkaistu 5.4.2019 <https://www.julkari.fi/handle/10024/137946>)

Kuvio 2. Ilmoitettujen haittojen määrä valmisteiden ATC-jaon perusteella 2018.

Aikaisemmin jollain tavalla epäsovivaa ravintoa saaneiden koirien vatsan toiminnassa, ja sitä kautta myös käytöksessä tapahtui muutoksia parempaan suuntaan, kun ruokinta muutettiin joko kokonaan tai osittain luontaiseen ravintoon.

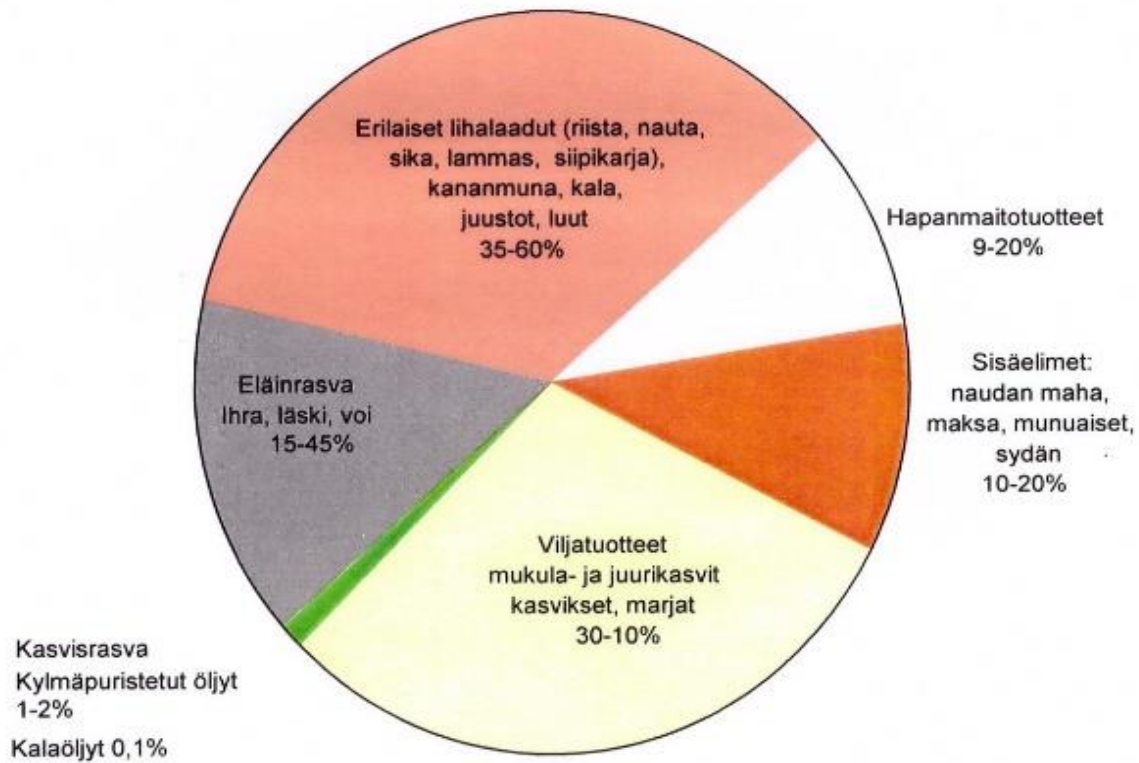
(Puurunen Jenni: Metabolomic Characterization of Canine Behavioural Disorders: Fearfulness and Hyperactivity/Impulsivity - <http://urn.fi/URN:ISBN:ISBN 978-951-51-4707-3>). "Tulokset osoittivat, että arkojen ja ei-arkojen verrokkikoirien aineenvaihdunnassa oli selkeitä eroja, kuten kohonneet plasman glutamiinipitoisuudet aroilla koirilla. Nämä löydökset saattavat johtua arkojen koirien kärsimän kroonisen psykologisen stressin kokonaisvaltaisista seurauksista." (s. 5 Tiivistelmä).

Emon ruokinta ja sen saamat lisäaineet vaikuttavat kehittyvään sikiöön ja sen myöhempään terveyteen. (Paasikangas Anne 2013: Pennun ruokinnan ja elinympäristön vaikutus atopian kehittymiseen koiralla <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/135166>).

Tiedetään myös, että sikiön kehitys vaurioituu herkimmin organogeneesin eli solun jakautumisen vaiheessa (koiran pennulla 17 vrk hedelmöitymisestä) jolloin eri elimet alkavat muodostua.

Tutkimukseen osallistujille annettiin ensimmäisellä käynnillä Marjut Niemisen laatima opas koiran luonnollisesta ruokinnasta. Valitettavasti näytti siltä, että kaikki eivät kyseiseen oppaaseen perehtyneet. Luonnonmukaista ravintoa saaneiden koirien käytöksessä tapahtuneiden muutosten lisäksi positiivisia muutoksia oli nähtävissä myös koiran ulkoasussa; turkissa ja koko olemuksessa.

Koiran viitteellinen ruoka-aineenpyyrä

Yllä kuva koiran ruokintaoppaasta.

Keholliset hoidot

Tutkimuksessa käytettiin erilaisia hierontamenetelmiä koiran tarpeen mukaan. Erilaisia kehon käsittelyjä olivat refleksologia, lihashieronta, lymfahieronta, nivelten mobilisointi ja kraniosakraalihoito.

Hieronta

- annettiin 10 koiralle

Eläimille fyysinen kosketus on luonnollista. Elämän alkuvaiheessa koiran pennulle se on elintärkeää. Emon suorittama hieronta, nuoleminen saa pennun ulostamaan ja virtsaamaan. Ilman hierontaa, kosketusta, nämä elimistön perustoiminnot eivät pienellä pennulla toimi. Kosketukseen liittyy elämän alkuvaiheesta lähtien myös turvallisuuden tunne, tae ravinnosta ja lämmöstä. Tämä liittyy kaikkien eläinten elämän alkuvaiheeseen - myös ihmisen.

Eläinrefleksologia

- annettiin 10 koiralle

Refleksologian eli koko kehon vyöhyketerapian antama tieto kertoo paljon eläimen kehon ja mielen tilasta, kun osaa lukea kehon antamia merkkejä ja tietää niiden merkityksen.

Hoitomenetelmänä refleksologia/vyöhyketerapia on tunnettu jo pitkään ihmisten hoitomuotona. Se perustuu alun perin vanhaan kansanlääkintätietoon. Vyöhykehoitoa on sittemmin kirjattu ja kehitetty useiden eri henkilöiden toimesta. Refleksologia on vaaraton hoitomenetelmä. Sen avulla ei tuoda elimistöön mitään sen ulkopuolelta.

Aivan pieniä vauvoja hoidetaan esim. koliikkivaivojen vuoksi vyöhyke- eli heijastealueita käyttäen tuloksellisesti. Myös synnyttävien hoidossa, lähinnä synnytyskipujen lievittäjänä ja synnytyksen kulun edesauttajana käytetään vyöhykehoitoa synnytysosastoilla.

Kuvissa tehdään refleksologista hoitoa

Refleksologia on koko kehoon kohdistuvaa vyöhykehoitoa, joka tehdään yleensä käsin, sormin hieromalla ja painamalla. Käsittelyssä voidaan käyttää hoitopuikkoa, punavaloa ja myös sähköistä stimulaatiota. Refleksologia on erittäin hyvä keino selvittää koirien ongelmia, koska ne eivät pysty kertomalla kuvailemaan tuntemuksiaan. Tutkimushoidossa eri vyöhykealueiden välittämän tiedon avulla saatiin selville koiran ongelma-alueita, joita pystyttiin samalla myös hoitamaan niin, että kehon oma paranemisprosessi käynnistyi.

Refleksologisen hoitokäsityksen mukaan kehon elimillä ja myös niiden edustamilla energioilla on heijastealueita iholla, lihaksissa ja luisilla alueilla. Nämä heijastealueet sijaitsevat koko kehon alueella ja paikannetaan luuston mukaan. Myös kehon puoleisuus vaikuttaa elinheijasteiden sijaintiin ja energiaheijasteiden vaikutukseen. Toiminnallisia heijastepisteitä käsittelemällä voidaan rauhoittaa tai tasapainottaa elintoimintoja mm. hormonitoimintaa, verenkiertoa, ruoansulatusta, sisä- ja ulkoeritystoimintaa. Näiden toimintapisteiden esille tuleminen kertoo paljon yksilön ja elimistön tilanteesta.

Ihmisillä ja eläimillä on vaistomainen tapa hieroa kipeitä kohtia kehossa. Eläin pureskelee, hankaa itseään tai piehtaroi päästäkseen jostakin vaivasta. Eläimet hierovat, nuolevat myös toinen toisiaan. Niillä on vaistonvarainen kyky hoitaa heijastealueita. Jos esim. koiralla on suoliston toiminnan ongelmia ja ruoan imeytymishäiriöitä, se saattaa pureksia, kirputtaa ranteitaan ja etutassujaan.

Kehon eri alueet edustavat tai heijastelevat eri elintoimintoja. Kun eläimellä on vaivoja, kehon eri alueet, jopa pistekohtaisesti oirehtivat sen mukaan, missä on vaivan syy. Nämä vaivan määrityksen kannalta olennaiset paikat, heijastealueet voivat näkyä esim. karvan laadun muutoksina tai puutoksina, kutinana, ihottumana, syylinä ja/tai eläimen mielialassa. Heijastealueella on usein myös kipua.

Koska tutkimukseen osallistuneilla koirilla oli käytösongelmien lisäksi myös fyysisiä ongelmia, refleksologisessa hoidossa käytettiin monia eri vyöhykejärjestelmiä (järjestelmä 1,2,3; kehon suuri

järjestelmä, aivoheijasteet ja polariteetit). Fyysisiä ongelmia olivat esim. luuston ja nivelten ongelmat ja kiputilat, korvan hiivatulehdus, varvasvälitulehdus, suoliston ja sisäelimestön ongelmat.

Homeopaattisten aineiden valinnassa refleksologian avulla tehdyt havainnot, koiran omistajalta saadut tiedot, mahdolliset eläinlääkärin lausunnot, koiran tunnustelu ja käyttäytymisen seuranta ovat kaikki tärkeitä osa-alueita oikean aineen löytämiseksi.

Kraniosakraalihoito

- annettiin 7 koiralle

Hoidolla vaikutetaan moniin elimistön eri toimintoihin mm. hermostolliseen ja hormonaaliseen toimintaan, hengitykseen, verenkierto- ja lymfajärjestelmään, sisäelimiin, luustoon, pehmytkudoksiin sekä mieleen. Kraniosakraalihoito on hellää hoitoa, jossa ei käytetä mitään apuvälineitä, vain käsiä. Hoidon tavoitteena on tukea kehoa parantamaan itseään. Luihin ja kudoksiin ei tehdä voimakasta fyysistä manipulointia. Kraniosakraalihoito kohdistuu kalloon, selkään ja ristiluuhun.

Kuvassa tehdään kraniosakraali hoitoa

Nivelten mobilisointihoito

- annettiin 9 koiralle

Nivelten mobilisoinnin tarkoituksena on parantaa nivelen liikkuvuutta esimerkiksi trauman, immobilisaation tai sairauden jälkeen. Hierojan tulee tietää nivelten normaalit liikeradat voidakseen tehdä nivelten mobilisoinnin oikein ja turvallisesti.

Kuvassa tehdään nivelten mobilisointia etujalkaan ja takajalkaan

Ohjaus ja neuvonta

- sai jokainen tutkimukseen osallistunut koiran omistaja

Kaikkien luontaishoitojen perusasia on yksilön kokonaisvaltainen hoito. Koiran etologian tuntemus on koiran luontaishoidon perusta. Koirien hyvinvoinnin edistämiseksi ja ongelmien hoitamisessa on tärkeä merkitys koiran päivittäisellä hoidolla ja kohtelulla, oikealla ravinnolla ja liikunnalla. Näihin edellä mainittuihin asioihin annettiin ohjeita ja neuvoja koirien omistajille. Lajin ja rodun omaisten tarpeiden estyminen aiheuttaa monenlaisia ongelmia.

Koiran tärkeimpiä tarpeita:

- syöminen, pureskelu, suun käyttäminen
- haisteleminen
- liikkuminen
- saalistaminen
- lisääntyminen
- sosiaaliset suhteet, leikkiminen
- haukkuminen, ulvominen
- kaivaminen

Koiran lajinomaisten tarpeiden tyydyttäminen kokonaisuudessaan on lähes mahdotonta, omistajia ohjattiin käyttämään luovuutta ja etsimään kompensoivia asioita perustarpeiden tyydyttämiseksi. Useille koirien omistajille annettiin tietoa riittävän liikunnan ja levon merkityksestä ja mielekkään tekemisen hyvästä vaikutuksesta koiran mielentilaan. Kyky ottaa ohjausta vastaan vaihteli koirien omistajilla. Koiran vointiin vaikuttavien asioiden käytännön toimet koiran arjessa ovat tärkeä osa koiran käyttäytymisessä ja kaikenpuolisessa hyvinvoinnissa.

Koska hoidetaan kokonaisuutta, on syytä huomioida myös omistajan vaikutus koiran käyttäytymiseen. Sosiaalisena eläimenä koira imee helposti vaikutteita omistajastaan ja useassa tapauksessa huomattiin koiran heijastavan omistajan vaivoja tai perhesuhteiden aiheuttamia tiloja. Huomioiden tekeminen ja keskusteleminen näistä asioista vaatii suurta hienovaraisuutta ja kykyä tehdä raja koiran käyttäytymisen ja omistajan käyttäytymisen neuvonnassa eri tilanteissa.

Myös omistajan suhtautuminen hoitoon vaikutti hoidon onnistumiseen. Mitä enemmän omistaja sitoutui hoito-ohjelman suorittamiseen, sitä paremmin hoito onnistui ja ongelmaa saatiin poistettua.

Muu ohjaus (tapakoulutus, liikunta, harrastustoiminta tms.) sisälsi seuraavia ohjeita:

- koiran lajityypillisen ja rodunomaisen toiminnan huomioiminen
- järjestää erilaisia sosiaalisia tilanteita koiran käyttäytymisen muutosten havaitsemiseksi
- järjestää sopivasti aktiviteetteja kotiooloissa
- aktiviteettien ja levon suhteen merkitys koiran elämässä
- omistajan ohjaus oikeaan aikaan palkkauksesta
- kontaktin parantamiseen harjoittelua
- puolikiristävän pannan käyttöä suositeltiin kokeilemaan
- ohjeita korvien puhdistamiseen ja ihon hoitoon
- lepoa hoidon jälkeen
- huomioida homeopaattisen Aconitumin käyttö stressaavissa tilanteissa ja ennaltaehkäisevästi

TUTKIMUKSEN POHDINTA

Toteuttamamme seurantatutkimuksen tavoitteena oli selvittää, voidaanko koirien käytöshäiriöitä helpottaa ja hoitaa luontaishoitojen avulla. Tutkimuksessa mukana olleiden koirien hoitamisessa käytettiin homeopatiaa, yrtilääkintää, kukkauutteita, ravintoneuvontaa, hierontaa, kraniosakraalihoitoa, nivelten mobilisointia sekä punavaloa yhdistettynä refleksologiseen hoitoon. Hoidot määritettiin kunkin osallistujan tarpeen ja hoidolla saavutettavan hyödyn mukaan. Kaikki osallistajat eivät siis saaneet välttämättä kaikkia hoitomuotoja homeopaattista hoitoa lukuun ottamatta. Hoidon perustana ja tukena käytettiin ohjausta lajityypillisen ravinnon tarjoamiseen koirille, ja painotettiin ravintotekijöiden ja lajityypillisen bakteeriston tärkeyttä terveyden ylläpitämisessä.

Käytösongelmat olivat useimmiten pelkotiloja, jotka johtivat joko vetäytymiseen tai aggressiiviseen käytökseen. Tutkimukseen osallistuneilla koirilla aggressiivinen käytös oli pääasiassa remmirähinää esimerkiksi toisten koirien kohtaamistilanteissa. Koira saattoi myös osoittaa epäluuloisuutta vieraita ihmisiä kohtaan murisemalla tai haukkumalla. Osalla koirista oli voimakas vahtimisvietti, minkä vuoksi ne saattoivat kytätä asunnon ulko-oven takana, kuunnellen ääniä talon sisältä tai pihalta, ja reagoida niihin jollakin tavalla, usein äänтелеvästi.

Tutkimukseen osallistuneilta koirilta edellytettiin jotain arkielämää vaikeuttavaa käyttäytymiseen liittyvää ongelmaa. Silti joidenkin osallistujien ongelmat olivat myös fyysisellä tasolla esimerkiksi luuston kehityshäiriön aiheuttamina, jolloin ongelmat olivat lähinnä omistajien koiraharrastustoimintaan liittyviä pettymyksiä. Paniikkireaktioita todettiin myös esimerkiksi ulos lähdeittäessä tai tietyille alustoille jouduttaessa. Alustaherkkyyttä esiintyi liukkaalla sekä kiiltävällä pinnalla. Siltojen ylittäminen sekä portaissa varsinkin alaspäin kulkeminen tuotti joillekin tutkimukseen osallistuneille koirille suuria vaikeuksia. Tutkimuksen kuluessa moni omistaja huomasi koiransa reagoivan heidän omiin elämäntilanteisiinsa.

Koirien hoitaminen luontaishoitomuodoilla perustuu pääasiassa omistajalta saatavaan informaatioon, joka ei aina ole kovin tarkkaa tai perustu tarkempaan tai dokumentoituun seurantaan. Tällöin koira hoitavan henkilön tarkkanäköisyys ja tulkintakyky nousevat erittäin merkittävään rooliin. Fyysisen kehon käsittelyllä ja refleksologialla saadaan hoidettavasta eläimestä yksityiskohtaista, jopa elinkohtaista informaatiota ulkoisen tarkkailun tueksi. Useat tutkimukseen osallistuneet koirat itse ohjasivat hoidon antajaa käsittelemään tiettyjä alueita, mikä antoi mielenkiintoista tietoa koirien terveydentilasta. Refleksologialla ja muilla kehoon kohdistuvilla hoidoilla saadaan paljon tietoa eläimen terveydentilasta ja voidaan myös tasapainottaa kehon ja mielen toimintaa.

Tutkimuksessa tulivat esille rokotteiden ja kemiallisten lääkkeiden aiheuttamat monenlaiset ongelmat. Kun hoidossa käytettiin maksan ja hermoston puhdistamiseen ja Hahnemannin mukaan rokotusten haittavaikutusten poistamiseen tarkoitettuja homeopaattisia aineita, niiden hyvät vaikutukset koirien voinnissa tulivat selkeästi esille.

Tutkimuksen vaikeutena oli, ettei omistajilta saatu juurikaan omaehtoisesti palautetta vaan tietoja koiran voinnista ja muutoksista piti kysellä pikkutarkasti. Tapasimme tutkimuskoiria useamman kerran ja näin pystyimme havaitsemaan muutoksia koirissa. Yhtä lukuun ottamatta kaikki tutkimukseen osallistuneet koirat hyötyivät annetuista hoidoista. Kaikkia koiria hoidettiin homeopaattisilla aineilla fyysisten käsittelyiden ohella.

Tutkimuksen alussa koirien kartoitetut käytösongelmat helpottivat ja arkielämä niiden kanssa sujui paremmin. Osalla tulokset olivat hyvin rohkaisevia, ja aiemmin suurta vaikeutta aiheuttaneet käyttäytymiseen liittyvät haasteet saatiin hallintaan. Lähes kaikki koirat tottuivat käsittelyihin ja rentoutuivat niiden aikana, mikä yllätti monet koirien omistajista. Suoritettun seurantatutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää koirien, ja muidenkin eläinten käyttäytymisongelmien hoitamisessa.

Lähdeluettelo:

Kirjallisuus:

- Aho R.: Tavoitteena terverakenteinen koira, Kalevaprint Oy 2006
- Borland D.: Käytännön homeopatiaa, Gummerus Kirjapaino Oy 1993
- Bromiley M.: Equine injury, therapy and rehabilitation, Blackwell Science 1993
- Bromiley M.: Natural methods for equine health, Blackwell Science 1994
- Budras Klaus-Dieter, McCarthy P., Fricke W., Richter R. with Horowitz A. and Berg R.: Anatomy of the Dog. p.5. Saksa, Schlutersche 2010
- Castren H.: Kotieläinten käyttäytyminen ja hyvinvointi, Helsingin yliopisto 1997
- Couzens Tim: Homeopathy for Horses, Kenilworth Press 2012
- Corvo J.: Uusi vyöhyketerapia, WSOY 1991
- Day C.: The homeopathic treatment of small animals 1990
- Day C., Vincer C.: Homeopatia. Kustannusosakeyhtiö Perhemediat Helsinki 2006
- Denoix – J-P. Pailloux: Physical therapy and massage for the horse, Manson Publishing Ltd 2001
- Elliot M., Pinkus T.: Homeopatiaa hevosille, opas kentälle, tarhaan ja talliin.p.2. suomennos, suom. Jaana Jantola 2008
- Evans H. E., de Lahunta A.: Miller's Anatomy of the dog, USA 1993
- Evrard P.: Kraniosakrale pferdeosteopathie fur tierärzte, Ed. Corring s-c- 2002
- Gardiner A., Raynor M: The Dog Anatomy Workbook, a guide to the canine body, p.2. 2016
- Coody P.C.: Dog Anatomy, a pictorial approach to canine structure, p.5. 2010
- Gemmel David M.: Homeopaattinen kotihoito, Karisto 1991
- Genneper T., Wegner A. (toim.): Homeopatian oppikirja. Perusteet ja käytäntö, Aude Sapere Kirjat 2003
- Hagelmalm M-L.: Vyöhyketerapia, Tammi 1989
- Hallgren A.: Kotikoiran kasvatus, Tammi 1985
- Hallgren A., Rasehorn E.: Iloinen ja tottelevainen koira, UAB BALTO Liettua, Tammi 2011
- Hakala P., Mäkinen Y., Suojanen A., Vauras J., Vauras Ri.: Kaupparyhtiopas, Valtion painatuskeskus, 1991
- Hamilton D.: Homeopathic Treatment of Cats and Dogs, North Atlantic Books 1999
- Hourdebaight J-P.: Koirahieronta, käytännön opas hierontaan ja venyttelyyn, Gummerus kirjapaino Jyväskylä VK-Kustannus 2006
- Hytönen E., Lohtaja K.: Rokotukset ja vaiettu tieto, Ming-Men Oy 2018
- Järvilehto S. Rikala K.: Homeopatia – opas luonnolliseen terveyteen, Readme.fi 2019
- Kaimio Tuire: Pennun kasvatus, WSOY 2002

Kamen D.: The well adjusted Dog, canine chiropractic methods you can do, Brookline Books USA. The P.A. Hutchinson company 1996

Kivimäki U.: Koiran luonnonmukainen hoito, WSOY 1994

Lauraeus R.: Homeopatiaa koko perheelle, p.3. Otavan kirjapaino Keuruu, Kustannusosakeyhtiö Otava 2015

Leino-Kilpi H. ja Välimäki M.: Etiikka hoitotyössä, Sanoma Pro 2014

Lind A-K.: Vyöhyketerapia ja refleksologia terveyden tukena, Medika Nova Oy 2016

Marjanen H.: Kivennäisaineiden ja vitamiinien merkityksestä, ValoSet Oy 1998

Mthison V.: Homeopathic remedy pictures for animals, Narayan Publishers 2011

McLeod G.: Hevosen homeopaattinen hoito, Multiprint 2003

McLeod G.: Cats homeopathic remedies, The C.W. Daniel Company 1993

Mikic A.: Kuinka immunisoin koirani ilman rokotuksia, BoD - Books on Demand 2018

Morris A.: Homeopatian lääkeaineopas, Panthera Oy 1997

Murphy R.: Homeopathic Clinical Repertory, R.R. Donnelley and Sons Company 2005

Murphy R.: Nature's Materia Medica, R.R. Donnelley and Sons Company 2005

Pakkanen M-T.: Homeopatia, parantamista luonnon avulla. Satakunnan Painotuote, Ars Homeopatica 2006

Peltonen R.: Vyöhyketerapian opas, WSOY 1986

Rautavaara T.: Terveellisiä kasveja, Luontaistuotteiden tarkastuskeskus r.y. 1975

Rautavaara T.: Miten luonto parantaa, WSOY 1980

Rehman A.: Encyclopedial Remedy, Relationship in Homeopathy. Replika Press Pvt. Ltd India. Georg Thieme Verlag 2006

Pettersson Harry, Green Bernt: Terve ja sairas hevonen, Otava 2004

Piippo S.: Luonnon lääkeyrtit 1-4, Tammi 2009

Pitkänen Matti A. ja Ilkka: Poromiehet, Weilin+Göös 1984

Pullianen E.: Koira kotona ja luonnossa, Ajatus kustannusosakeyhtiö 2000

Rehman A.: Encyclopedia of Remedy Relationships in Homeopathy, Georg Thieme Verlag 2005

Saastamoinen M., Teräväinen H.: Koiran ruokinta ja hoito, Gummerus Oy 2005

Scheibmer V.: Rokotukset, kustantaja Lasse Vajaranta 2001

Scheffer Mechthild: Bach-kukkaterapia – teoria ja käytäntö, Gummerus Kirjapaino Oy 1994

Sirkkola H., Tauriainen S.: Eläinten lääkintä ja hoito, Edita Prima Oy 2009

Supotnick S.: Conventional, Homeopathic & Alternative treatments sports & exercise injuries, North Atlantic Books 1980

Telkänranta H.: Millaista on olla eläin?, Ssk Kirjat 2019

Tuomivaara A.: Eläintenhoitajan yrttiopas, kirjapaino Bookcover Oy 2018

Vithoukas G.: Homeopatian perusteet, WSOY 1991

Vogel A.: Luonto paras lääkitsijä, Gummerus Oy 1986

Väänänen H. (toim.): Luonnonkasvit värikuvina, WSOY 1963

Wikström B., Öberg J.: Koiran sairaudet. Otavan kirjapaino Keuruu, Forma Publishing Group AB 2007

Wiren U.: Koko kehon vyöhyketerapia, Bookwell Oy 2911

Linkit:

<https://www.kennelliitto.fi/koirat/koirarodut-ja-rotumaaritelmat>

<https://fi.wikipedia.org/wiki/Etologia>

<https://www.helsinki.fi/fi/tutkimusryhmat/elainten-hyvinvoinnin-tutkimuskeskus/tutkimus>

<https://yle.fi/uutiset/3-5694364>

<https://yle.fi/uutiset/3-10534669>

STM:n hallinnon alan avoin julkaisuarkisto: Eläinlääkkeiden haittavaikutukset 2018

<https://www.julkari.fi/handle/10024/137946> Jenni Westerback, Jonna Kumpulainen, Martti Nevalainen / Kirjoitettu 20.3.2019 / Julkaistu 5.4.2019

<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/135166>): Paasikangas A., Pennun ruokinnan ja elinympäristön vaikutus atopian kehittymiseen koiralla 2013

<http://hdl.handle.net/10138/135166>:_Puurunen J., Helsingin yliopisto, 2018: Metabolomic characterization of canine behavioral disorders; fearfulness and hyperactivity /impulsivity)

Muut lähteet:

Eläinlääketieteen luennot (koirien sairaudet, hevosten sairaudet, lehmien, lintujen ja jysijöiden sairaudet ja hoito) Weter 2018 – 2020

Eläinhomeopatia, eläinhieroja ja eläinrefleksologia koulutusmateriaalit, Eläinten Luontaislääkintäkoulu Weter 1996 - 2020